

УДК 377.5:78.071.2

Йоркіна Є.Б.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МУЗИКАНТІВ-ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ

Анотація. Йоркіна Є.Б. До проблеми формування професійно-важливих якостей майбутніх музикантів-інструменталістів. В статті розглядається проблема формування комплексу професійно-важливих якостей майбутніх музикантів. Розкривається їх структура та специфічні особливості. Автором визначені критерії рівнів сформованості цих якостей та запропоновані перспективні шляхи їх корекції.

Ключові слова: темперамент, комплекс професійно-важливих якостей, психокорекція, музикант-інструменталіст.

Аннотация. Йоркина Е.Б. К проблеме формирования профессионально-важных качеств будущих музыкантов-инструменталистов. В статье рассматривается проблема формирования комплекса профессионально-важных качеств будущих музыкантов. Раскрывается их структура и специфические особенности. Автором определены критерии уровней сформированности этих качеств и предложены перспективные пути их коррекции.

Ключевые слова: темперамент, комплекс профессионально-важных качеств, психокоррекция, музыкант-инструменталист.

Summary. Yorkina E.B. To the problem of creating professional-important qualities of future musicians-instrumentalists. In the article it is considered the problem of formation of professional-important qualities of the future musicians. Their structure and specific features are considered. The author defines criteria for levels of formation of these qualities and offered perspective ways of their correction.

Key words: the temperament, the complex of professional-important qualities, psycho-correction, a musician-instrumentalist.

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес знаменується кардинальною зміною усталених теоретичних систем, впровадженням інноваційних модулів і розвивальних педагогічних технологій, що обумовлює виникнення креативних психолого-педагогічних методик. Інноваційна спрямованість нової парадигми освіти знайшла своє яскраве відображення і в музичній педагогіці. Увага до кожної окремої особистості, врахування індивідуальних можливостей студентів виявились актуальними, тому що

музично-виконавська діяльність за своєю сутністю являється творчим процесом. Важливою частиною професійно спрямованої підготовки майбутніх інструменталістів є цілісна система якостей, необхідних для оптимального функціонування психічних, психофізіологічних механізмів виконавського процесу.

Вищевказане свідчить про необхідність врахування індивідуально-психологічної схильності інструменталіста до виконавської діяльності. Таким чином, актуальною представляється обрана автором тематика статті.

Метою статті стало визначення проблеми формування оптимальних індивідуальних комплексів професійно-важливих якостей студентів в процесі їх творчого становлення.

Завдання дослідження: а) проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, музично-педагогічній теорії та практиці;

б) визначити та диференціювати комплекс особистісних, професійно-важливих якостей, значимих для музично-виконавської діяльності;

в) виявити домінуючий базовий показник його сформованості;

г) диференціювати рівні сформованості професійно-важливих психолого-виконавських якостей студентів;

д) розглянути динаміку змін показників комплексу професійно-важливих якостей студентів в процесі психокорекційної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закономірності прояву динаміки індивідуально-психологічних особливостей музиканта-інструменталіста в умовах професійної діяльності ретельно вивчали Л.Л. Бочкар'єв, В.Ю. Григор'єв, М.В. Нікешичев, В.Г. Ражников, Ю.В. Цагарелі. Вони підкреслили, що специфіка індивідуально-психологічних відмінностей виконавця яскраво простежується в екстремальних для музиканта ситуаціях, а передумовою успішного виконання виступає цілісний комплекс професійно-важливих виконавських якостей. Означений комплекс представляє собою ієрархічно взаємозв'язану структуру, головним компонентом якої виступають індивідуально-психологічні особливості музиканта. В.Ю. Григор'єв виокремив серед них особливий внутрішній стан "високої нервової готовності" перед виступом, здібність до "симультанного" збагнення музичного твору, фіксування на рівні підсвідомості стислих тимчасових кодів, а також миттєве переключення від звичайного масштабу діяльності у внутрішній стислий час [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи причини несприятливих сценічних станів виконавця, Л.Л. Бочкар'єв констатував можливість формування стану психічної готовності до майбутнього виступу на основі індивідуально-типологічних відмінностей. Передумовами формування оптимального рівня цілісної і керованої поведінки він вважав емоційно-регулятивні здібності [2].

За думкою Ю.В. Цагарелі, для високої виконавської ефективності музикант повинен мати цілісний комплекс важливих якостей. Серед нейродинамічних, соматичних, загальномузичних здібностей він виділив безпосередньо-виконавські якості. Структуру яких складають: виконавська техніка, надійність, артистизм музиканта в концертному виступі [7]. Поряд з перерахованими вище компонентами професійно-важливих якостей, передумовою успішного формування творчої особистості музиканта за М.В. Нікешичевим є психологічна схильності виконавця до певного музичного стилю [6].

В зв'язку із вищевказаним, необхідно докладніше розглянути поняття “професійно-важливі якості”. Звісно, що успішність освоєння й реалізації виконавської діяльності обумовлюється не тільки особливостями пізнавальних і психомоторних процесів, але й такими якостями суб'єкта діяльності, як особливості мотивації, темпераменту, емоційно-вольової сфери, характеру, а також фізіологічними й фізичними особливостями суб'єкта. В такому ракурсі розглядав професійно важливі якості В.Д. Шадріков [1].

Л.В. Черемошкіна, досліджуючи професійно важливі якості, виділяє їх як індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, які необхідні й достатні для її реалізації на нормативно-заданому рівні і які значимо й позитивно корелюють хоча б з кількома з її основних результативних параметрів – якістю, продуктивністю, надійністю. В цей час все більша увага привертається до таких якостей особистості, як професійне мислення, самопізнання, самосвідомість і саморозвиток.

Таким чином, для повноцінного творчого становлення майбутнього музиканта необхідні наступні якості: музикальність, професійна самосвідомість, артистизм, особистісна позиція, воля, емоційна чуйність, стресостійкість, врівноваженість, здатність до саморозвитку, властивості уваги, пам'ять, уява, логічно-образне мислення, здатність до психокорекції, антиципація, інтуїція, рефлексія, креативність, адекватна самооцінка, емпатія. Виникає питання про визначення індивідуально-своєрідного механізму регулювання окремих компонентів в структурі професійно-важливих психолого-виконавських якостей майбутніх музикантів. Механізмом регулювання окремих дій і діяльності людини виступає темперамент як сукупність формально-динамічних характеристик поведінки [5]. Відомо, що деякі властивості темпераменту корелюють з певними рисами особистості. Проводиться аналогія між сильним типом і екстравертом, слабким типом і інтровертом. Останнім часом виявлені зв'язки між рівнем реактивності й мірою екстраверсії - інтроверсії. Така характеристика особистості як тривожність підвищується зі збільшенням реактивності. Цікавими виявляються дослідження присвячені вивченню адаптивних можливостей індивіда й ролі темпераменту в процесі підтримки рівноваги між організмом і середовищем [5, с.72].

Роботи, присвячені вивченню динаміки темпераменту в стресових ситуаціях показали, що остання не порушує діяльності індивідів із сильною нервовою системою, тоді як в індивідів із слабкою нервовою системою відзначається дезорганізація поведінки. Оскільки темперамент людини формується під вираженням генетичним контролем, психологи відзначають, що кількісні і якісні зміни психічних функцій відбуваються в онтогенезі (структура, взаємозв'язок, ієрархія, механізм реалізації).

Таким чином, "погана" ознака темпераменту через спеціальні впливи може бути переведена на інший рівень реалізації й тим самим "поліпшена".

Результати досліджень автора дозволяють констатувати значимий вплив темпераменту виконавця щодо успішного здійснення професійної діяльності. Темперамент та окремі його властивості корегуються в результаті педагогічного впливу, вольової регуляції та саморегуляції [4]. Темперамент визначається нами як базисний компонент формування цілісного комплексу професійно-важливих якостей. Тому, головні напрямки процесу формування творчої індивідуальності майбутнього музиканта ми розглядаємо крізь призму оптимальної корекції властивостей темперамента. Встановлено, що психолого-педагогічну корекцію доцільно здійснювати за трьома перспективними напрямками: компенсаторне взаємодоповнення слабкого та сильного типів, компенсаторна взаємодоповнення сильних типів, а також корекція інтровертованого типу у бік екстравертованого.

Слід також відзначити, що професійно-важливі якості музиканта реалізуються та формуються в процесі діяльності. Тому, доцільно окреслити універсальні особистісні якості, які впливають на специфіку індивідуального пристосування виконавця до умов діяльності та забезпечують її ефективне здійснення. Серед таких показників можливо виділити – екстраверсію-інтроверсію, ригідність-пластичність, темп реакцій, емоційну врівноваженість-емоційну збудженість, загальну активність виконавця.

Вищевказані закономірності спостерігалися нами під час проведення дослідно-експериментальної роботи зі студентами факультету мистецтв та художньої освіти Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Б. Хмельницького. На протязі останніх 10 лет нами визначалися рівні сформованості в них комплексу професійно-важливих якостей та намічалися подальші перспективи його розвитку. За допомогою моделювання різних форм музично-виконавської діяльності окреслювалися позитивні та негативні щодо ефективного здійснення виконавчої якості. При цьому враховувалися індивідуально-психологічна специфіка кожного з учнів. Для вирішення цього завдання були виявлені критерії за кожним з компонентів, за допомогою яких оцінювалось виконання учнів: стан розвиненості індивідуально-психологічних музично-виконавських здібностей, рівень сформованості емоційно-вольових якостей, мотиваційна активність індивіда.

Стан розвиненості індивідуально-психологічних музично-виконавських здібностей передбачав вміння студентів адекватно сприймати та відтворювати музичний твір на необхідному рівні виконавської майстерності безпомилково, яскраво, виразно. Рівень сформованості емоційно-вольових якостей залежав від вміння студентів керувати емоційною сферою під час виступу, миттєво реагувати на зовнішні перешкоди та швидко долати вольовим посилом негативні прояви сценічного хвилювання. Мотиваційна активність індивіда простежувалася в позитивній домінанті виконання, бажанні грати краще, ніж інші музиканти, прагненні до лідерства, швидкому нівелюванню стресогенних факторів та негативних впливів оточуючого середовища.

За результатами дослідження більш 80 процентів студентів мали середній та низький рівні сформованості комплексу професійно-важливих якостей, що призвело до необхідності коректного втручання в галузь індивідуальних практичних занять з основного інструменту та проведення психокорекційної роботи зі студентами комплексуючого типу. Підводячи підсумки формувального експерименту, можна стверджувати, що для ефективного пристосування індивідуально-психологічних властивостей майбутнього музиканта до специфічних умов музично-виконавської діяльності педагогічно доцільно:

- 1) формування перспективного для даного музиканта індивідуального комплексу професійно-важливих психолого-виконавських якостей;
- 2) створення й фіксування умов, необхідних для його формування;
- 3) застосування загальних і індивідуальних психолого-педагогічних методів корекції індивідуальних професійно-важливих психолого-виконавських якостей майбутніх музикантів.

Створення й фіксування умов, “оптимальних” для формування певного комплексу професійно-важливих якостей пов’язане, в першу чергу, зі специфікою реагування музиканта-інструменталіста на стресову ситуацію виступу. За характером “сценічного” реагування ми запропонували умовно розділити типи виконавців на три групи.

Перша група музикантів зазнає в умовах публічного виступу творчий підйом, натхнення. Ідентичність “репетиційного” і “концертного” станів відзначена в представників другої групи. Отже, виконавцям першої й другої груп доцільно моделювати і закріплювати в “класній” роботі умови, максимально наближені до “сценічних”. Музикантам третьої групи необхідно перебороти устояний негативний стереотип і сформувати нові більш сильні інтегративні зв’язки, зафіксувати їх в умовах, “зручних” виконавцям.

Висновки.

1. Пріоритетним напрямком повноцінної реалізації домінуючих тенденцій освіти виступає процес творчого становлення особистості.

2. Необхідною умовою ефективного здійснення музично-виконавської діяльності виступає комплекс професійно-важливих якостей.

3. Важливим компонентом цього комплексу являються індивідуально-психологічні особливості музиканта (екстраверсія-інтроверсія, ригідність-пластичність, темп реакцій, емоційна врівноваженість-збудженість, загальна активність).

4. Темперамент виступає базовим компонентом формування означеного комплексу в процесі творчого становлення майбутніх музикантів.

5. В процесі проведення формувального експерименту було визначено значне поліпшення результатів за окремими компонентами комплексу професійно-важливих якостей. Статистична обробка отриманих даних довела можливість формування цього комплексу в учнів різного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехтерева Н.П. Нейрофизиологические механизмы мышления. Отражение мыслительной деятельности в импульсной активности нейронов / Н.П. Бехтерева, Ю.Л. Гоголицын, Ю.Д. Кропотов, С.В. Медведев. – Л.: Наука, 1985. – 272 с.

2. Бочкарев Л.Л. Психологические аспекты формирования готовности музыканта-исполнителя к публичным выступлениям: дис. ...канд. псих. наук: 19.00.01 / Бочкарев Л.Л. – М., 1974. – 176 с.

3. Григорьев В.Ю. Никколо Паганини. Жизнь и творчество / В.Ю. Григорьев. – М.: Музыка, 1987. – 144 с.

4. Ёркина Е.Б. О некоторых методических инновациях в процессе формирования творческой индивидуальности музыканта-инструменталиста / Е.Б. Ёркина // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: [збірка наукових праць] / Вип. 18. – Київ-Запоріжжя: Просвіта, 2000. – С. 114-120

5. Небылицын В.Д. Основные свойства нервной системы человека как нейрофизиологическая основа индивидуальности / В.Д. Небылицын // Естественнаучные основы психологии (А.А. Смирнов, А.Р. Лурия, В.Д. Небылицын). – М.: Педагогика, 1978. – 368 с.

6. Никешичев М.В. Исследование индивидуально-психологических особенностей студентов как фактор оптимизации процесса обучения игре на фортепиано: дис. ...канд. псих. наук / М.В. Никешичев. – М.: АН Ин-т психологии, 1990. – 198 с.

7. Цагарелли Ю.В. Психология музыкально-исполнительской деятельности: Дис. докт. псих. наук. по спец. 19.00.05 / Ю.В. Цагарелли. – Казань: КГУ, 1989. – 425 с.